

YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİ KİTAPLARINDA “-MIŞ” VE “-İMİŞ” BİÇİMBİRİMLERİNİN KANITSALLIK İŞLEVLERİNİN İNCELENMESİ*

*Selin ALPTEKİN***

Öz: Konuşurun ifade ettiği önermeyle ilgili bilgi kaynağının ve türünün belirtildiği dilbilgisi kategorisi olan kanıtsallık, dillerde farklı anlamsal ayrımlara ve işaretlenme biçimlerine sahiptir. Türkçede bilginin kaynağı “-mİş” ve “-Imİş” biçimbirimleriyle dilbilgisel olarak işaretlenmektedir. Bu çalışmada ilgili biçimbirimlerin kanıtsallık işlevinin biçim, anlam ve kullanım bakımından değerlendirilmesi amacıyla Yunus Emre Enstitüsü tarafından hazırlanmış *Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti A2 ve B2* ders kitaplarından 2 ünite ve Ankara Üniversitesi tarafından hazırlanmış *Yeni Hitit Yabancılar İçin Türkçe Seti 1, 2 ve 3* ders kitaplarından 5 ünite doküman analizi yöntemi ile incelenmiştir. İnceleme sonucunda biçimbirimlerin “tanık olmama, dolaylı tecrübe, belirsizlik, şüphe, söylenti, aktarım, küçümseme, şaşırma, sonradan fark etme” işlevlerine yer verildiği tespit edilmiştir. *Yeni Hitit YIT* kitaplarında açık bir dilbilgisi öğretimi yapıldığı, biçime önem verildiği ancak etkinliklerin bağlamdan uzak olduğu görülmüştür. *Yedi İklim Türkçe* ders kitaplarında örtük bir dilbilgisi öğretimi benimsendiği, etkinliklerin bağlam içerisinde verildiği, yapıdan çok anlam ve kullanıma önem verildiği görülmüştür. Bu çerçevede incelenen kitaplardaki etkinliklerde kanıtsallık işlevini kavratma amacıyla biçimin yanı sıra anlam ve kullanımlarının göz önünde bulundurulması gerektiği düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: Kanıtsallık, biçimbirim, dilbilgisi öğretimi, kitap incelemesi, yabancı dil olarak Türkçe öğretimi

Analyzing Evidential Functions of Morphemes “-mİş” and “-Imİş” in the Course Books of Teaching Turkish as a Foreign Language

Abstract: The grammatical category known as evidentiality describes the proposition made by the speaker as well as the pertinent information's source and nature. Different languages have distinct semantic characteristics and marking forms for evidentiality. In Turkish, the source of information is marked grammatically with the morphemes “-mİş” and “-Imİş”. This study examines 5 units from *Yeni Hitit Turkish for Foreigners 1, 2 and 3* course books and 2 units from *Yedi İklim Turkish Set A2 and B2* course books prepared by Yunus Emre Institute using the document analysis method to probe the evidential function of the mentioned morphemes in terms of form, meaning, and use. This research determined evidential functions of morphemes like "non-witness, uncertainty, indirect experience, doubt, hearsay, rumor, quote, contempt" and established that although in the *Yeni Hitit TFF* course books the grammar is taught clearly and the

* Makale Türü: Araştırma Makalesi

Makalenin Geliş ve Kabul Tarihi: 14.11.2022 - 07.03.2023

** Öğr.Gör., Atılım Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Temel İngilizce Bölümü, Ankara, Türkiye. E-posta: alptekinselinn@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5042-917X.

emphasis is placed on form, activities however are largely removed from the context. In the Yedi İklim course books, grammar is implicitly taught while meaning and use are prioritized over form, and tasks are provided in context. Finally, based on these findings, it is evident that meaning, use, and form should all be taken into account in order to fully understand the activities.

Keywords: Evidentiality, morpheme, grammar teaching, analysis of course book, teaching Turkish as a foreign language.

Giriş

Dilde her sözcenin aktardığı durum ya da olaya ilişkin bir bilgi kaynağı bulunmaktadır. Konuşur, önermesinde ifade ettiği bilgiyi nasıl ve hangi kaynaklar aracılığıyla elde ettiğini dile getirmektedir. Dünya dillerinin yaklaşık olarak dörtte biri konuşurun ifade ettiği bilginin kaynağını belirten dilbilgisel kategorilere sahiptir. Birincil anlamı konuşurun bilgiyi “nasıl” ve “hangi yol” ile edindiğini göstermek olan bu kategori *kanıtsallık (evidentiality)* olarak adlandırılmaktadır (Aikhenvald, 2004, s. 1). Türkçe alanyazında “evidentiality” kavramı “kanıtsallık, tanıtsallık, delile dayalılık, evidensiyel” gibi farklı kavramlarla ifade edilmektedir. Kanıtsallık, konuşurun ifade ettiği durum ya da olaya ilişkin olan kanıtları ortaya koyan bir kategoridir. Bilginin kaynağı, konuşurun ifade ettiği durum ya da olayla ilişkili olarak “görme, duyma, dolaylı bir kanıttan çıkarım yapma, başkasından öğrenme” kavramları açısından değerlendirilerek saptanmaktadır. Aslan Demir (2013), kanıtsallığın kavram alanını bilginin kaynağına ve türüne işaret eden anlamsal değerlerin saptanması ve gösterilmesi olarak çizmiştir.

Aikhenvald (2004), kanıtsallık sistemlerinin iki gruba ayrıldığını belirtmektedir. Buna göre diller bilginin kaynağını ve türünü belirten ve belirtmeyen diller olarak ikiye ayrılmaktadır. Bilginin kaynağını ve türünü belirten diller, kodlanan bilgi kaynağının sayısına ve kodlanış biçimine göre de birbirinden farklılaşmaktadır. Dünya dillerinin bir kısmında bilgi kaynağı dilbilgisel olarak belirtilmek zorundadır. Kanıtsallığı dilbilgisel olarak işaretleyen diller, bilginin kaynağını eylem çekim ekleri ve klitikler aracılığıyla göstermektedir. Dillerin diğer bir kısmı ise kanıtsallığı dilbilgisel olarak işaretlemese de bilginin kaynağının yansıtıldığı farklı yollara sahiptir. Bu tür dillerde çoğunlukla sözcük, cümle ve yapı temelli ifade edilen kanıtsallık anlamına İngilizceden “allegedly, evidently, assumingly” sözcükleri ve “I hear that, they say, I guess” ifadeleri örnek verilebilir (Aikhenvald, 2004, ss. 2-10). İngilizce ve Almanca gibi bazı dillerde bilginin kaynağı yalnızca sözcük ve cümle temelli olarak kodlanırken, Türkçe gibi dillerde bilginin kaynağı eylem çekim ekleri ve eylem parçacıkları gibi dilbilgiselleşmiş biçimlerle kodlanmaktadır. Matsui ve Fitneva’ nın (2009) çalışmasında kanıtsallığın işaretlenmesindeki farklılıklara ilişkin İngilizce ve Türkçe örnekler sunulmuştur. İngilizcenin bilgi kaynağını dilbilgisel olarak işaretlemeyen bir dil olduğu ifade edilen çalışmada, bilgi kaynağını aktarmada

sözcüklerden ve ana cümlelerden yararlanıldığı durumlar örneklerle sunulmuştur (Matsui ve Fitneva, 2009, ss. 1-2):

- (1) Apparently John wrote a letter. (Görünüşe göre John mektup yazdı.)
- (2) Reportedly John wrote a letter. (Söylediğine göre John mektup yazdı.)
- (3) I saw John write a letter. (John’un mektup yazdığını gördüm.)

Türkçenin ise bilgi kaynağını dilbilgisel olarak işaretleyen bir dil olduğu aşağıda verilen örneklerle belirtilmiştir.

- (4) John mektup yazdı. (John’un mektup yazdığını gördüm.)
- (5) John mektup yazmış. (John’un mektup yazdığına dair dolaylı kanıtım var.)
- (6) John mektup yazmıştır. (John’un mektup yazdığını genel bilgimle kendim çıkardım.)

Kanıt türleri sınıflandırmasındaki temel çalışmalardan biri olan Willet’in (1988) kanıtsallığı dilbilgiselleştirmiş 38 dili incelediği çalışmasında temel kanıtsallık değişkenlerini doğrudan veya dolaylı olarak tanımlanmıştır. Bu değişkenlerde konuşurun bilgi kaynağının ilk elden veya ikinci elden bir kaynak olup olmadığı ifade edilmeye çalışılmaktadır. Bu çalışmadaki 38 dilin verilerinden hareketle, dillerin doğrudan ya da dolaylı kanıt ayrımı yapılmıştır. Doğrudan kanıt, üç alt gruba ayrılmaktadır. Bu kanıt türleri, görsel, işitsel ve diğer duyular olmak üzere konuşurun tanık olduğu, deneyimlediği olay ya da durumları aktarmaktadır. Dolaylı kanıt ise, aktarım ve çıkarım kanıt alt gruplarıyla ikiye ayrılmaktadır. Konuşur aktarım kanıt türünde, ikinci el, üçüncü el ve folklor olmak üzere bilgi kaynaklarını işaret etmektedir. Çıkarım kanıt türünde, konuşurun olayın izlerinden, sonuçlarından ya da sürecinden hareketle sonuca dayalı ve mantığa dayalı olarak bir yargı belirlediği durumlar işaret edilmektedir. Dolaylı kanıtlar, doğrudan kanıt türünün görsel, işitsel ve diğer duyular olarak ayrıldığı alt gruplara zıt kanıtlar olarak değerlendirilmiştir (Willet, 1988, ss. 52-57).

Kanıtsallar ve kanıtsallık sistemleri kodlanan bilgi kaynağının sayısına ve kanıtın kodlanış biçimine göre birbirinden farklılaşmaktadır. Diller kanıtsallık kapsamında yaptıkları tercihlere göre iki seçimli ile altı seçimli arasında gruplandırılmaktadır. Aikhenvald’in (2004) kanıtsallık sınıflandırmasına göre Türkçe, görsel ve geri kalan görsel olmayan her şeyden oluşan iki temel kanıt türüne sahiptir. Belirtilen sınıflandırmaya göre Türkçede bir ifadenin kanıtsallık kategorisi bakımından işaretli ve işaretsiz olmak üzere iki karşılığı bulunmaktadır (Aikhenvald, 2004, ss. 25-50).

Türkçede Kanıtsallık

Türkçe kanıtsallığı dilbilgisel olarak işaretleyen dünya dillerinden biri olarak ifade edilmektedir. Türkçede “görülen, belirli geçmiş zaman ve duyulan,

öğrenilen, belirsiz geçmiş zaman” olarak adlandırılan ve bu anlamları işaretleyen “-DI” ve “-mİş” eylem çekim eklerinin arasındaki anlamsal farklılık, kanıtsallığın dilbilgisel işaretleyicilerle aktarılmasına tipik bir örnek olarak gösterilmektedir (Gül, 2010). Konuşur doğrudan ulaştığı bilgiyi “-DI” biçim birimiyle dolaylı ulaştığı bilgiyi ise “-mİş” biçim birimiyle ifade etmektedir. Türkçenin kanıtsallık haritası doğrudanlık (directness) belirten “-DI” ile dolaylılık belirten “-mİş” ve “-Imİş” biçim birimleri arasında kurulmaktadır (Faller, 2002).

Türkçede bilginin kaynağına ilişkin işaretlemeler yapan “-DI, -mİş ve -Imİş” biçim birimlerinin işlevlerinin ele alındığı çalışmalarda kanıtsallık işlevleri de tartışılmıştır (Aksu-Koç ve Slobin, 1982, 1986; Aksu-Koç, 2000; Aksu-Koç, Ögel-Balaban ve Alp, 2009; Bacanlı, 2008; Bosnalı ve Kahraman, 2017; Csato, 2000; Demir, 2012; Gül, 2010; Kaili ve Çeltek, 2012; Özmen Veld, 2006; Sargın, 2014). Bu çalışmalardan varılan genel kaniya göre Türkçede kanıtsallık kategorisi; duyma, koklama, algılama, çıkarım yapma, kanıt gösterme, varsayma gibi farklı anlamlar taşıyabilmektedir.

Konuşur kişisel olarak deneyimlemediği, yabancı bir kaynaktan edindiği ikinci el bilgileri “-mİş” ve “-Imİş” biçim birimi ile işaretlemektedir. Göksel ve Kerslake (2005) bu durumu aşağıdaki örneklerle sunmuştur (Göksel ve Kerslake, 2005, ss. 309-310):

- (1) (Ali, Gül’e bilgi verirken) Bahçeye bir meşe ağacı diktim.
- (2) (Gül, Orhan’a aktarırken) Ali bahçesine bir meşe ağacı dikmiş.
- (3) (Orhan, Ali’ye aktarırken) Sen bir meşe ağacı dikmişsin, bana gösterebilirsen.
- (4) (Ahmet gazeteyi sesli okurken) İki tarafın temsilcileri Hilton Oteli’nde bir araya geldiler.
- (5) (Haber okuyan Ahmet, Gürkan’a aktarırken) İki tarafın temsilcileri Hilton Oteli’nde bir araya gelmişler.

Yalnızca kişisel olarak deneyimlenmemiş, ikinci elden bilgileri aktarmada kullanılmadığı, konuşurun bilinçli olmadığı ya da hatırlamadığı bilgileri aktarmak için de kanıtsallığın farklı anlamsal alanlarından bahsetmek mümkündür. Konuşurun hatırlamadığı, bilinçsiz olduğu, kontrolü olmadığı durumları eylemin izlerine ya da sonuçlarına bakarak fark ettiği durumları, aniden gelişen ve sürpriz niteliği taşıyan ifadeleri de “-mİş” ve “-Imİş” biçim birimleriyle işaretlenmektedir (Göksel ve Kerslake, 2005, s. 311):

- (6) Bir yaşındayken kalp ameliyatı olmuşum.
- (7) Sözde inatçıymışım.
- (8) Ressam iki figürün arasını boş bırakmış.
- (9) Gözlüğümü yanıma almamışım.

(10) Aaa, yiyecek hiçbir şey yokmuş.

(11) Kardeşin pek tatlıymış.

Sistemsel farklılıklara rağmen Türk dillerinin tamamının dolaylılık anlamını dilbilgisel olarak işaretlediği belirtilmiştir. Bütünleşik bir bilişsel kategori olan dolaylılık, geleneksel olarak “söylenti, çıkarım” gibi kavramlarla ifade edilmektedir. Buna göre bilgi edinmenin üç farklı yolu bulunmaktadır (Johanson, 2003, ss. 273-275):

1. Aktarımsal Kullanımlar: “Olay ya da etkileri konuşura aktarılır.” Bu tür bilginin kaynağı yabancı kaynaklar, dolaylı anlatımlar, söylenti, genel bilgi olabilir.

(12) Bakan hastaymış. (Aktaran kişi tarafından)

2. Çıkarımsal Kullanımlar: “Olay ya da etkileri konuşur tarafından çıkarım yoluyla elde edilir.” Bu tür bilginin kaynağı mantık yürütmedir.

(13) Uyumuşum. (Yeni uyanan kişi tarafından)

3. Algısal Kullanımlar: “Olay ya da etkileri konuşur tarafından algılanır.” Bu tür bilginin kaynağı birinci el kaynaklardır. Konuşur olayı doğrudan duyuları aracılığıyla algılar. Olay, etkileri ya da sonuçları konuşur tarafından doğrudan algılanır.

(14) İyi çalışıyormuş. (Dinleyen kişi tarafından)

Farklı çalışmalarda farklı kanıt türlerini gösteren “-mİş” ve “-İmiş” biçimbirimleri Türkçede kanıtsallık işaretleyicileri olarak görev yapmaktadır.

“-mİş” Biçimbiriminin İşlevleri

Türkçede “-DI” biçimbirimiyle beraber geçmiş zamanı işaretleyen biçimbirim olan “-mİş” konuşma anından önce tamamlanmış olayları anlatmak üzere kullanılmaktadır. Temel işlevi, konuşurun tanık olmadığı ancak gerçekleştiğini aktardığı eylemleri anlatmaktır (Aksan, 1997, s. 234):

(1) Bankadan para çekmiş bonoya yatırmış.

(2) Hırsızlar eve balkondan girmişler.

Cinque (2001) de benzer bir anlayışla, “-mİş” biçimbiriminin aktarma, çıkarım ve değerlendirmeye bağlı geçmiş zaman bildirdiğini ifade etmektedir.

(3) Eve geç gelmiş.

(4) Demir paslanmış.

Tanıkmama işlevinin yanı sıra konuşur duyu organları aracılığıyla elde ettiği bilgileri de “-mİş” biçimbirimiyle ifade edebilmektedir (Demir, 2012, ss. 101-102):

- (5) Yemek ısınmış.
- (6) Bir şey yanmış.

Bir başka bilgi kaynağı olarak aslında gerçekleşmemiş ancak konuşurun söylediği anda gerçekleşmiş olduğunu farz ettiği olayları gösteren varsayım ele alınmıştır (Demir, 2012, s. 102).

- (7) Şimdi sen bir öğretmenmişsin, ben de öğrenciymişim. Sorduğum soruların hepsini bilmişim. Sen bana bir şeker vermişsin. Ama tadını beğenmemişim.

Johanson'a (2000, 2006) göre “-mİş” biçimbiriminin işlevleri sıklıkla yanlış anlaşılmaktadır. Temel anlamı söylenti, varsayım, iddia olarak yorumlanırken kişisel olarak algılanmamış olay olarak tanımlamanın eksik ve yanlış olacağını belirtmiştir. Konuşurun olayın gerçekleştiği esnada ya da sürecin sonunda bulunmaması ya da olayın konuşurun bilinçli katılımı olmadan gerçekleşmesinin “-mİş” biçimbiriminin işlevleri arasında sayılması gerektiğini ifade etmektedir. “-mİş” biçimbiriminin dolaylı sunuşuna rağmen her zaman bilinç dışı deneyimlenen olayları ifade ettiğinin söylenemeyeceğini savunmaktadır. Konuşurun olayın etkilerine ya da sonuçlarına bizzat şahit olduğu durumlar da bu kapsamda ele alınmaktadır. Buna göre bilginin kaynağı konuşur tarafından görülmüş, duyulmuş, tadılmış, koklanmış ya da hissedilmiş olabilir.

- (8) Burnun kanamış.
- (9) Elbisem leke olmuş.
- (10) Yanağına domates bulaşmış.
- (11) Ali iyi çalışıyormuş.

Aslan Demir (2013) konuşurun niyet edilmemiş, kontrol dışı, bilinç dışı davranışlarını ifade eden birinci tekil kişi kullanımların birinci kişi paradoksu ile açıklamış, kişinin bilgiye doğrudan erişebileceği beklentisinden farklı olarak kanıtsallık kavramının da kullanılabilceğini ifade etmiştir. Bu kullanımlarda anlatının bilinç dışı ya da dolaylı deneyimlenen olaylardan meydana geldiği ifade edilmektedir (Aslan Demir, 2013, s. 411):

- (12) İçim geçmiş.
- (13) Yanılmışım.
- (14) Narkozun etkisiyle hemşireye acayip şeyler söylemişim.

Türkçede kanıtsallığın iletildiği cümleler genellikle bildirme cümlelerinden oluşmaktadır. Bildirme cümleleri yalnızca betimsel, tanılayıcı işlevlerde değil aynı zamanda suçlama, söz verme, iltifat etme gibi söz eylemleri belirtmek için de kullanılmaktadır (Johanson, 2006, ss. 82-84):

- (15) Ben her zaman vazifemi yapmışım.
- (16) Güya onu görmüşüm.

“-İmiş” Biçimbiriminin İşlevleri

Türkçede kanıtsallık işaretleyicilerinden bir diğeri olan “-İmiş” biçimbirimi isim soylu yüklemlere ve çekimli fiillere eklenerek bilginin dolaylı olarak ya da bir aracı sayesinde edinildiğini göstermektedir. Bu biçimbirim, çıkarıma dayalı, aktarıma dayalı, algıya dayalı kanıt gibi farklı kanıt türlerini işaret etmekte ve bilginin edinilme yöntemine gönderimde bulunmaktadır (Aslan Demir, 2013, s. 410).

(1) Ayşe'nin annesi hastaymış.

(2) Ali geliyormuş.

“-İmiş” biçimbirimi “-miş” biçimbirimden farklı olarak yalnızca konuşurun bilginin kaynağına dolaylı olarak ulaştığı durumları işaret etmektedir. Konuşur, olaya doğrudan tanık olmadığı, süreci ya da sonucunu görmediği ancak bir başkasından duyduğu durumları “-miş” veya “-İmiş” biçimleriyle aktarmaktadır. Ancak “-miş” biçimbirimi dolaylılığın yanında geçmiş zaman anlamını da işaretlemektedir. Hem dolaylılık anlamını hem geçmiş zamanı göstermesinden dolayı bazı kitaplarda “dolaylı geçmiş zaman” olarak adlandırılmaktadır. “-İmiş” biçimbirimi ise zaman bakımından yansızdır.

(3) Hastaymış.

(3) numaralı cümlede isim köküne eklenen “-İmiş” biçimbirimi konuşurun bilgiyi bir başkasından edindiğini ve bu bilgiyi dinleyiciye aktardığını göstermektedir. Cümle zaman bakımından yalnızca geçmiş zamana değil, şimdiki zamana da gönderimde bulunabilmektedir.

Özmen Veld (2006) de “-İmiş” ve “-miş” biçimbirimleri arasındaki farkın biçimbilimsel olduğunu belirtmiştir. Zaman ve görünüş kategorileri açısından “-İmiş” biçimbiriminin belirgin olmadığını ancak kanıtsallık açısından çıkarımsal, aktarımsal ve algısal anlamları işaretlediğini belirtmektedir. “-İmiş” biçimbiriminin zaman bakımından yansız olması dolayısıyla şimdiki zamana ve gelecek zamana gönderimde bulunabileceğini ancak çekimli “-miş” biçimbiriminin şimdiki zamana ve gelecek zamana gönderimde bulunamayacağını ifade etmektedir.

(4) Annem yarın Ankara'ya gidiyormuş.

*Annem yarın Ankara'ya gitmiş.

(5) Annem şu an Ankara'ya gidiyormuş.

* Annem şu an Ankara'ya gitmiş.

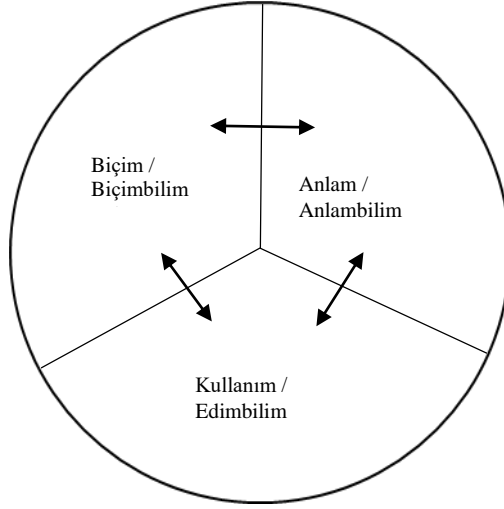
Anadili konuşurları için dahi karmaşık bir kavram olduğu düşünülen kanıtsallık kategorisinin yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde özellikle anadili Türkçeden farklı olarak kanıtsallığı dilbilgisel olarak işaretlemeyen öğrencilerin “-miş” ve

“-ImIş” biçimbirimlerinin işlevlerini öğrenmede zorluklar yaşadığı düşünülmektedir. Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde karşılaşılan sorun ve güçlüklerin ele alındığı çalışmalarda (Çangal ve Hattatioğlu, 2016; Yörüsün, Kardaş ve Erdoğan, 2016; Başutku, Kaya ve Tokmak, 2016; Hamaratlı vd., 2016) “-mIş” ve “-ImIş” biçimbirimlerinin öğrenimdeki güçlükler nedeniyle zaman ve görünüş gibi dilbilgisi kategorisi olarak kabul edilen kanıtsallığın öğretiminin incelenmesi gerektiği düşünülmektedir.

Kanıtsallığın Öğretimi

Dilbilgisi, bir dilin üretim yeteneklerini, dilsel ilişkilerin biçimsel ve anlamsal boyutlarını ortaya koyan, dili hem parça hem bütün özelinde inceleyen kuramsal ve uygulamalı bir bilim sahası olarak tanımlanmaktadır (Durmuş, 2013, s. 227). Bir dili oluşturan ses, kelime, cümle ve metin öğelerinin anlam, işleyiş ve yapı bakımından ele alınmasıyla o dile ait çeşitli dilbilgisel kurallar ortaya konulmaktadır. Dil ile ilgili bilgi ve becerilerin öğrencilere aktarılmasında dilbilgisi öğretimi önemli bir yere sahiptir.

Geçmişten günümüze kadar dili öğretmek amacıyla pek çok görüş ortaya çıkmıştır. Larsen-Freeman (2001), dilbilgisi öğretiminin gerekliliğini doğal ortamında hedef dile maruz kalan öğrenciler ve yalnızca sınıf ortamında hedef dile ilişkin çalışmalar yapabilen öğrenciler üzerinden açıklamaktadır. Bu çalışmada hedef dile doğrudan maruz kalan bazı öğrencilerin dilbilimsel olarak belirli yapıları kolaylıkla öğrendiği görülürken bazı öğrencilerin özellikle hedef dile yalnızca sınıf ortamında maruz kalması nedeniyle dili yeteri kadar etkin kullanmadığının gözlemlendiği ifade edilmiştir. Bu nedenle dilbilgisel biçimleri öğretmenin bir ihtiyaç olduğu ifade edilmektedir. Dilbilgisinin, yalnızca dilsel biçimlerden oluşan bir kurallar bütünü olmadığını ifade eden Larsen-Freeman (2001), bu biçimlerin öğretilmesi sürecinde dilin bağlam içerisinde ve iletişim amacını gerçekleştirmeye yönelik verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu bağlamda dilbilgisinin yalnızca biçim olarak ele alınmayıp üç boyutlu bir çerçevede anlamsal ve edimsel olarak da ele alınmasının karmaşıklığı indirgeyeceği belirtilmektedir. Dilbilgisel yapıların yalnızca biçimsözdizimsel modelleri olmadığı, her dilbilgisel yapının bir kullanım alanında anlam iletmek üzere görevlendirildikleri belirtilmektedir. Bu çerçeveye göre dilbilgisi yalnızca yapılardan ve biçimlerden meydana gelmemektedir, anlamsal ve edimsel düzlemlerde de varlık göstermektedir (Larsen-Freeman, 2001, ss. 251-252). Larsen-Freeman (2001), dilbilgisi bileşenlerini üç boyutlu bir şemayla Şekil 1'deki gibi açıklamıştır:

Şekil 1. Üç Boyutlu Dilbilgisi Çerçevesi (Larsen-Freeman, 2001, s. 252)

Bir dilbilgisi yapısının biçim, anlam ve kullanım olmak üzere üç boyutu olduğunu belirten şemada biçim, bir yapının biçimbilimsel ve sesbilimsel yönlerini; anlam, dilbilgisel yapının ne ifade ettiğini; kullanım hangi bağlamlarda kullanıcılar tarafından nasıl uygulandığını ifade etmektedir. Şekil 1’de verilen oklarla dilbilgisinin boyutları arasında sistematik bir ilişkiye sahip oldukları belirtilmektedir. Bir boyutta oluşan değişiklik diğer boyutları da etkilemektedir. Biçim/Yapı boyutunda belirli bir dilbilgisel yapının hangi biçimbilimsel bileşenlerle oluştuğu ve cümle içerisindeki diğer yapılarla sıralanışı ele alınmaktadır. Bu boyutta biçimsözdizimsel ve sözcüksel türlerin yapısal özellikleri görülmektedir. Anlam/Anlambilim boyutunda bir dilbilgisel yapının ne anlama geldiği ele alınmaktadır. Burada anlamın hem sözcüksel hem de dilbilgisel olabileceği özellikle belirtilmekte ve gözden kaçırılmaması gerektiği vurgulanmaktadır. Kullanım/Edimbilim boyutunu anlambilimden ayrı olarak tanımlamanın mümkün olmadığı belirtilmektedir. Bu çalışmada incelenen yabancı dil olarak Türkçe ders kitaplarında kanıtsallık biçim, anlam ve kullanım bakımından ele alınmıştır.

Yöntem

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde “-miş” ve “-İmiş” biçimbirimlerinin kanıtsallık işlevlerinin incelenmesi ve yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde en çok kullanılan öğretim materyallerinden olan *Yeni Hitit Yabancılar İçin Türkçe* ve *Yedi İklim Türkçe* öğretim setlerinin ders kitaplarının incelenmesidir.

Araştırma Modeli

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 187).

Araştırma Evreni ve Sınırlılıkları

Bu çalışma, yabancılara Türkçe öğretme amacıyla Ankara Üniversitesi tarafından hazırlanan *Yeni Hitit Yabancılar İçin Türkçe* ile Yunus Emre Enstitüsü tarafından hazırlanan *Yedi İklim Türkçe* setlerinin ders kitaplarının “-mIş” ve “-ImIş” biçimbirimlerinin konu olduğu üniteler ile sınırlı tutulmuştur. Bu sınırlılıktaki *Yeni Hitit Yabancılar İçin Türkçe* setinde 1 (Temel), 2 (Orta) ve 3 (Yüksek) düzeylerinin ders kitapları, *Yedi İklim Türkçe* setinin A2 ve B2 düzeylerinin ders kitapları ele alınmıştır. *Yedi İklim Türkçe B1* kitabında “-mIş” ve “-ImIş” biçimbirimlerinin yer aldığı bir ünite olmadığından, C1 ve C2 kitaplarında ise ilgili biçimbirimlerin dilbilgisi öğretimi yönünden ayrı bir başlıkta ele alınmaması sebebiyle araştırma sınırlılıkları dışında tutulmuştur.

İnceleme

Yeni Hitit Yabancılar İçin Türkçe

Ankara Üniversitesi Türkçe ve Yabancı Dil Araştırma ve Uygulama Merkezi TÖMER tarafından hazırlanan *Yeni Hitit Yabancılar İçin Türkçe* adlı Türkçe öğretim seti Temel (A1-A2), Orta (B1), Yüksek (B2-C1) olmak üzere üç seviyeden oluşmaktadır. Her seviye setinin birer çalışma kitabı, öğretmen kitabı ve dinleme CD’si bulunmaktadır. Her seviye ders kitabı 12 üniteden oluşmaktadır ve her ünite kendi içerisinde üç alt bölüme ayrılmaktadır. Temel, Orta ve Yüksek olmak üzere üç seviyeden oluşan kitaplar incelendiğinde “-mIş” ve “-ImIş” biçimbirimlerine Temel seviyelerde (A1-A2) yoğunlaşmıştır. Orta (B1) ve Yüksek (B2-C1) seviyelerde ise toplamda iki alt başlıkta ilgili biçimbirimlerin konu olduğu görülmektedir.

Tablo 1. Yeni Hitit Yabancı Dil Olarak Türkçe Ders Kitaplarındaki “-mIş” ve “-ImIş” biçimbirimlerinin ünitelere dağılımı

Kitap	Ünite	“-mIş” ve “-ImIş” biçimbirimlerinin dahil olduğu dilbilgisi konuları
Temel	8. Ünite: Rivayet Odur Ki...	8.1. Bir Zamanlar Geçmiş Zaman (Belirsiz) “-mIş” Koşaç Tümcesi (Rivayet Kipi) “-(i)mIş” 8.2. Öyle miymiş? Şimdiki Zaman (Rivayet Kipi) “-(i)yormuş” Gelecek Zaman (Rivayet Kipi) “-(y)ecekmiş”

Temel	9. Ünite: Farklı Dünyalar	9.3. Farklı Zamanlar Geniş Zaman (Rivayet Kipi) “-(e)rmiş”
Orta	1. Ünite: İş Dünyası	1.1. Yeni Bir İş Bulmalıyım Gereklilik Kipi (Rivayet Kipi) “-meliymiş”
Yüksek	1. Ünite: Edebiyat Dünyasından	1.2. Türkçe Yazın Bileşik Zamanlar (Rivayet) zaman/kip “-(i)miş”

Yeni Hitit Yabancılar İçin Türkçe 1 kitabındaki “-miş” ve “-İmiş” biçimbirimlerinin ünitelere dağılımının görüldüğü Tablo 1’e göre ilk ünite 8. Ünite “Rivayet Odur Ki...” ünitesidir. Üç bölümden oluşan ünitenin ilk bölümünde “-miş” biçimbirimi belirsiz geçmiş zaman ve “-İmiş” biçimbirimi rivayet kipi koşaç tümcesi, ikinci bölümde ise şimdiki zaman ve gelecek zaman rivayet kipi başlıklarıyla ele alınmıştır. Ünite, sayfa 92’deki bir okuma ve eşleştirme etkinliği ile başlamaktadır. Alice, Külkedisi, Pamuk Prenses ve Kırmızı Başlıklı Kız gibi evrensel masallardan alınmış kesitler öğrenciye sunulmuş, öğrencinin karakterleri ve masala ait görselle eşleştirmesi beklenmektedir. Aynı etkinliğin altında belirsiz geçmiş zaman dilbilgisi tablosu verilmiştir.

1 Yerleştirelim, eşleyelim

Evvel Zaman İçinde

Alice • Külkedisi • Pamuk prenses • Kırmızı Başlıklı Kız

Bir gün prens sarayda bir balo düzenlemiş ve bütün bekar kızları bu baloya davet etmiş. Bizim iki övey kardeş de hemen hazırlıklara başlamışlar. _____ de baloya gitmek istemiş ama övey kardeşleri ona “Sen çok çirkinsin ve hiç güzel kıyafetin yok!” demişler. Onunla olay etmişler.

Bir tavşan yolda telaşla koşuyormuş çünkü randevusuna geç kalmak istemiyormuş. Tavşan bir deliğe girmiş. _____ onu takip etmiş ve kendisini olağüstü bir serüvenin içinde bulmuş. Bu serüvenin içinde garip olaylar, tuhaf yaratıklar varmış. Bu dünya önce ona çok cazip gelmiş ama sonra...

Küçük kız büyükannesinin evine gitmiş ve kapıyı çalmış. Kurt, içeriden yumuşak bir sesle seslenmiş: “Kim o?” Küçük kız, “Benim, _____ Sana çörek getirdim.” demiş ama “Büyükannemin sesi ne kadar da garip böyle.” diye düşünmüş. Kurt o sırada “Kapı açık, hadi içeriye gir.” demiş. O da hemen kapıyı açmış ve içeriye girmiş.

Bir gün kraliçe yine aynaya sormuş: “Ayna, aynal! Söyle bana, var mı benden daha güzel biri bu dünyada?” Ayna cevap vermiş: “Kraliçem siz de güzelsiniz ama _____ sizden bin kat daha güzel!” Kraliçe çok sinirlenmiş. Bunun üzerine sarayın avcısını çağırmış ve ona “Övey kızımı hemen ormana götür ve öldür.” demiş.

Şekil 2. Yeni Hitit YİT Temel 1 “1. Yerleştirelim, Eşleyelim” (s. 92)

Verilen kesitlerden öğrenciler “-mİş” biçimbirimiyle ilgili ilk olarak doğrudan tanık olunmamış, aktarılmış bilgiler ifade ettiğini kavrayabilirler. Kesitlerin bilindik masal ve kurgusal romanlardan olması dolayısıyla öğrencilerin bu metin türlerinin başkasından duyulduğu ve aktarıldığının farkında olması beklenebilir. Bu bakımdan “-mİş” biçimbiriminin tanık olunmayan ancak geçmişte tamamlanmış olay ve durumların başka bir kaynaktan duyulup öğrenilmesiyle karşı tarafa aktarılmasında kullanıldığını gösteren bir etkinlik olarak değerlendirilmektedir. Aktarma, tanık olmama ve belirsiz anlamları iletmesinden ötürü faydalı bir etkinlik olarak değerlendirilmektedir.

GEÇMİŞ ZAMAN (belirsiz)						-miş
Adıl	Eylem	-	Zaman Eki	?	Kişî Eki	Örnekler
ben	yaz-	-ma	-miş	mi	-im/-im/-um/-üm/-yım/-yım/-yum/-yüm	Ben borcumu ödememiş miyim?
sen	ver-	-me	-miş	mi	-sin/-sin/-sun/-sün	Sen iyileşmemiş sin.
o	ara-		-muş	mu	—	Beni o aramamış mı?
biz	öde-		-muş	mü	-iz/-iz/-uz/-üz/-yiz/-yiz/-yüz/-yüz	Biz, sana kitabını vermemiş miyiz?
siz	iyileş-				-sınız/-sınız/-sunuz/-sünüz	Siz adınızı yazmamış sınız.
onlar	anla-				(-lar/-ler)	Onlar anlamamış mılar?

Şekil 3. Yeni Hitit YİT Temel 1 Geçmiş Zaman (Belirsiz) (s. 93)

Tabloda “-mİş” biçimbiriminin eklendiği kök ya da gövdeye göre “-muş, -miş, -muş, -müş” formlarını aldığı görülmektedir. Verilen “Ben borcumu ödememiş miyim?, Sen iyileşmişsin, Biz sana kitabını vermemiş miyiz?” gibi örneklerde “-mİş” biçimbiriminin sonradan fark etme ve şaşırma gibi nüansları taşıdığı söylenebilir. Ancak temel düzeydeki bir öğrencinin bu anlamlara varabilmesi için daha geniş bağlamlar içerisinde benzer örnekleri görmesi gerektiği düşünülmektedir. Sayfa 93’te verilen “2. Okuyalım, işaretleyelim” etkinliğinde de ilk etkinlikte görülen masal kesitlerine benzer olarak bir efsaneden kesit verilmiştir. Öğrencinin bu iki etkinlik sonrasında “-mİş” biçimbiriminin masal, efsane, destan gibi belirli metin türlerinin anlatımında kullanıldığını sezmesi beklenmektedir. Aynı sayfadaki “3. Tamamlayalım” etkinliğinde öğrencilerin eylem kök ve gövdesinden sonra verilen boşlukları uygun “-mİş” varyantı ile doldurması beklenmektedir. Şekil 4’te görülen örneklerde “-mİş” biçimbiriminin birçok farklı anlamsal kullanımı görülmektedir. Örneğin, “Kilo almışsın, artık spor yapmıyor musun?” cümlesinde “-mİş” konuşurun dolaylı olarak deneyimlenen, çıkarıma dayalı bir yargısını ifade etmektedir. “Babam küçükken şarkıcı olmak istemiş ama dedem izin vermemiş; Televizyondan duyduğuma göre benzine zam gelmiş.” cümlelerinde ise doğrudan kanıtı olmayan, ikinci elden aktarmaya dayalı bir “-mİş” kullanımı görülmektedir. “Bana biraz borç verir misin?; Cüzdanımı evde unutmuşum ve Ahmet beni aramış ama ben duymamışım” cümlelerinde ise sonradan fark etme anlamı çıkmaktadır. “Yemeğe bak, pişmiş/pişmemiş mi?” örneğinde ise karşı tarafın koklama ya da tatma gibi

duyuşsal algılarıyla deneyimleyebildiği durumlara işaret etmesinden dolayı kapsamlı bir etkinlik olduğu düşünülmektedir.

3 Tamamlayalım

1. Kilo al *mişsin* . Artık spor yapmıyor musun? _____
2. Babam gencken şarkıcı olmak iste _____
ama dedem izin ver. _____ .
3. Size “Bugün gelin.” demedim. Siz beni yanlış an-
la _____ .
4. Bana biraz borç verir misin? Cüzdanımı evde
unut _____ .
5. Yemeklerimden yemiyor musun? Yoksa güzel
yap _____ ?
6. Bu sac modeli bana yakış _____ ?
7. Televizyondan duyduğuma göre benzine zam
gel _____ .
8. Çiçekleri vazaya koymadım. Hepsi sol _____ .
9. Ahmet beni ara _____ ama ben telefonu
duy _____ .
10. Yemeğe bak, piş _____ ?

Şekil 4. Yeni Hitit YİT Temel 1 “3. Tamamlayalım” (s. 93).

Eylem kök ve gövdelerine gelen belirsiz geçmiş zaman başlığı altında ele alınan “-miş” biçimbirimi ile isim soylu kök ve gövdelere gelen “-İmiş” biçimbirimi “Koşaç Tümcəsi (Rivayet Kipi)” başlığı altında zaman eki olarak sunulmaktadır. Şekil 5’te görüldüğü üzere “-İmiş”ın varyantları verilip her özne için birer örnekle gösterilmiştir. Ancak burada öğrenciye “-İmiş” biçimbiriminin zaman bakımından yansız olduğuna dair bir açıklama getirilmemiştir.

KOŞAÇ TÜMCESİ (rivayet kipi)					-iymiş / < i-miş	
Adıl	Ad / Sıfat	—	?	Zaman Eki	Kişi Eki	Örnekler
ben	öğrenci	değil	mi	-miş / -ymiş	-im/-im/-um/-üm/-yım/-yim/-yum/-yüm	Ben küçükken çok sevimliymişim.
sen	toplantıda		mi	-miş / -ymiş	-sin/-sin/-sun/-sün	Öğretmene göre sen başarısız mıymışsın?
o	başarısız		mu	-muş / -ymuş	—	O pilot değilmiş.
biz	sevimli		mü	-müş / -ymüş	-iz/-iz/-uz/-üz/-yiz/-yüz/-yüz	Biz eskiden çok zenginmişiz.
siz	pilot				-sınız/-sınız/-sunuz/-sünüz	Dün aradım, ama siz toplantıdaymışsınız.
onlar	zengin				(-lar/-ler)	Onlar öğrencimişler.

Şekil 5. Yeni Hitit YİT Temel 1 Koşaç Tümcəsi (Rivayet Kipi) (s. 94)

Tabloda verilen “Ben küçükken çok sevimliymişim; Biz eskiden çok zenginmişiz; Dün aradım ama siz toplantıdaymışsınız; O pilot değilmiş.” cümlelerinde konuşurun doğrudan tanık olmadığı, başka bir kaynaktan (ikinci ya da üçüncü elden) duyduğu ve aktardığı anlamı çıkmaktadır. “-İmiş” biçimbiriminin bilginin kaynağının dolaylı yollardan elde edildiğini gösterdiği örneklere yer verilmiştir. Ancak burada geçmiş zaman anlamını “küçükken, dün, eskiden” kelimelerinin verdiği, “-İmiş”ın geçmiş zaman işaretlemeyeği görülmektedir.

Aynı sayfada bulunan bir diğer tamamlama etkinliğinde verilen cümlelerden “Dün akşam Okan ve Eray sinemaya gitmişler. Film çok korkunçmuş” örneğinde filmin korkunç olmasını Okan ve Eray’dan öğrenen konuşur için bilginin kaynağı bir başkasıdır. Konuşur aktarıcı görevini görüp edindiği bilgiyi aktarmaktadır, bu cümlelerde geçmiş zaman anlamını veren *gitmişler* kelimesindeki “-miş” biçim birimidir. Yine aynı etkinlikteki “Annem gençken çok zayıfmış; Ben çocukken çok usluymuşum, hiç yaramaz değilmişim; Duyduğuma göre siz eskiden çok ünlü bir futbolcuymuşsunuz; Benim babam gençken çok yakışıklıymış, seninki de yakışıklı mıymış?; Akşam annemle konuştum. İstanbul’da hava hiç soğuk değilmiş.” cümlelerinde bilgi bir başkasından duyulmuştur, doğrudan tanık olunan ya da kanıtı sahip olunan bilgiler yoktur. Bu durumda bu cümlelerde “-Imış” biçim birimi aktarım yapma görevi görmektedir. “Aaa! Aslı evli miymiş?; Ceren ve Selin kardeş değil miymiş?; Bugün onun yaş günü müymiş?” cümlelerinde ise beklenmedik haber veya bilgidan sürprizden bahsedilebilir. “Ankara’daki en iyi lokanta burası mıymış?” örneğinde ise bağlama göre farklılaşabileceği gibi şaşırma, küçümseme, ironi ya da söylenti gibi anlamlar çıkarılabilir.

8. Ünitenin ikinci bölümünde “-miş” biçim birimi şimdiki zaman rivayet kipi ve gelecek zamanın rivayet kipi başlıkları altında ele alınmaktadır. Her iki zamanın da rivayet kipi tablosu peşpeşe verilmiştir. İkinci bölüm bir dinleme etkinliği ile başlamaktadır. Boşlukların hem şimdiki zaman hem gelecek zamanın rivayeti ile tamamlanması gerekmektedir. Ancak öğrenciler için zaman eklerinden sonra gelen ekin göreviyle ilgili bir açıklama verilmemiş, örnek cümleler ile desteklenmiştir.

ŞİMDİKİ ZAMAN (rivayet kipi)							-lliyomuş (< -lliyor i-miş)
Adıl	Eylem	—	Zaman Eki	?	Zaman Eki	Kişil Eki	Örnekler
ben	gel	-mi	-{i}yor	mu	-muş	-um	<i>Ben uykuda konuşuyordum.</i>
sen	konus	-mi	-{i}yor		-ymuş	-sun	<i>Doktoruna göre sen dengeli besleniyor muymuşsun?</i>
o	yaşa	-mu	-{u}yor			—	<i>O eskiden nerede yaşıyormuş?</i>
biz	beslen	-mü	-{ü}yor			-uz	<i>Müdüre göre biz iyi çalışmıyormuşuz.</i>
siz	iç					-sunuz	<i>Anneniz söyledi, siz hiç süt içmiyormuşsunuz.</i>
onlar	çalış					-lar	<i>Bu akşam onlar da geliyormuşlar.</i>

GELECEK ZAMAN (rivayet kipi)							-{y}Ecekmiş (< -{y}Ecek i-miş)
Adıl	Eylem	—	Zaman Eki	?	Zaman Eki	Kişil Eki	Örnekler
ben	konus	-ma	-acak/-yacak	mi	-miş / -ymiş	-m/-im	<i>Ben bu ılaçtan her gün bir tane içecekmışim.</i>
sen	yap	-me	-ecek/-yecek	mi	-miş / -ymiş	-sın/-sin	<i>Yarın toplantıda sen konuşacaktımışın.</i>
o	katil					—	<i>O bize katılmıyacak mıymış?</i>
biz	bin					-iz/-iz	<i>Biz onu beklemeyecektimışiz.</i>
siz	iç					-sınız/-sınız	<i>Onlar bizim için de rezervasyon yapacaklarmış.</i>
onlar	bekle					-lar/-ler	<i>Siz bu otobüse binmeyeceksinizmiş?</i>

Şekil 6. Yeni Hitit YİT Temel 1 “Şimdiki Zaman (Rivayet Kipi) ve Gelecek Zaman (Rivayet Kipi)” (s. 94)

Tablolarda verilen örneklerden yola çıkarak “-mİş” cümlelere sonradan fark etme, söylenti ve aktarım anlamları vermektedir. Cümlelere asıl zaman anlamını veren, tablolardaki ilk zaman eki altında bulunan “-(İ)yor” ve “-EcEk” biçimbirimleridir. “-mİş” eklendiği zaman eklerine doğrudan tanık olmama, dolaylı olarak deneyimleme, sonradan fark etme, bilinçsiz olarak yapma, bir başkası aracılığıyla bilgiye ulaşma gibi anlamlar yüklemektedir. Burada “-mİş”ın zaman bakımından bir değer taşımadığı belirtilmediği için özellikle temel seviyede bir öğrenci için ayırt etmenin karmaşık olabileceği düşünülmektedir.

Temel düzeydeki bir öğrenci için dilbilgisi konularının kademeli ilerlemesi açısından 8. Ünitenin zorlayıcı olabileceği düşünülmektedir. Ünite içerisinde ilk olarak “-mİş” biçimbirimi karşılıklarına belirsiz geçmiş zaman kavramıyla sonrasında isim soylu sözcüklere gelen rivayet kipi başlığıyla bu sıralamayı takiben şimdiki zaman ve gelecek zaman rivayet kipi başlığıyla çıkmaktadır. Öğrenci ilgili biçimin geçmiş zaman ve zaman bakımından yansız olan farklı edimsel anlamlara sahip olan kullanımlarını aynı ünite içerisinde görmektedir. Belirsiz geçmiş zaman başlı başına Türkçe öğreniminde problematik bir konumdayken farklı zamanlarla kombinasyonunun öğrenci için kafa karışıklığı yaratabileceği düşünülmektedir.

Sayfa 97’de verilen “13. Tamamlayalım, sürdürelim” etkinliğinde öğrencilere tarihteki ilk mektuplarla ilgili bir metin sunulup boşlukları doldurması beklenmektedir. Boşlukları tamamlamak için isim soylu kök ve gövdelere eklenen “-Imİş”, kitapta “rivayet kipi” olarak adlandırılmış aktarma, bilginin kaynağından emin olmama anlamlarını işaretlemektedir. Aynı sayfada verilen bir başka etkinlikte ise “-mİş” ekiyle yazılmış cümlelerdeki boşlukların “sanki, sözde, duydum ki, güya” gibi cümleye başkasından duyma, inanmama, varsayma anlamları katan kelimelerle “-mİş” biçimbiriminin cümlelerdeki geçmiş zamanı işaret etmeyen anlamları pekiştirilmektedir.

Verilen etkinliklerin efsane, masal, telefon görüşmesi, tarihsel anlatı metinleri gibi tematik olarak da “-mİş” biçimbiriminin kanıtsal işlevine uygun birinci elden olmayan bilgi kaynağını; söylenti, aktarım, şaşırma, inanmama, ironiye, sonradan fark etme, bilinçsiz olarak yapma anlamlarını destekleyen etkinlikler olduğu düşünülmektedir. Ancak bu etkinliklerin öncesinde verilen dilbilgisi tablolarında “-mİş” biçimbiriminin belirtilen kanıtsallık işlevlerine dair anlamlarına işaret etmediği, aslında rivayet kipi başlığında ele alınan “-Imİş”ın zamansal bir anlam işaretlemediği halde zaman eki olarak nitelendirildiği görülmektedir.

Sayfa 98’de verilen “15. Okuyalım, doğrusunu yazalım” ve “16. Dinleyelim, işaretleyelim” etkinliklerinde de ünite boyunca farklı anlamsal boyutları gösterilmeye çalışılan “-mİş” biçimbiriminin aktarma nüansını yansıttığı görülmektedir. “Dedikodu” temasıyla ele alınan 15. etkinlikte kişinin doğrudan bilgiye ulaşmadığı, yapılan bir araştırma sonucu aktarılan sonuçlara bakarak yorum yaptığı bir bağlam sunulmuştur. Öğrencinin araştırma sonuçlarına göre verilmiş yargı cümlelerindeki anlamsal yanlışları düzeltmesi beklenmektedir. Takip eden etkinlikte ise öğrencilerin “Magazin haberleri” Türk kültüründe ve medyasından aşına olabileceği dört ünlü isim ile ilgili dinleme metnini dinlemesi ve verilen magazin metnindeki ünlü kişilere dair söylentileri işaretlemeleri beklenmektedir.

Ünitenin son etkinliği olarak “İster İnan İster İnanma” başlığıyla verilen “17. Okuyalım, yazalım” etkinliğinde gelecekte insan ömrü, çip uygulaması ve hava taksitlerle ilgili üç farklı konudaki kısa metinlerde geleceğe dair tahmin, inanç ve söylentiler verilmiştir. Öğrenciler geçmişte gerçekleşmemiş, gelecekte olması beklenen konulara ilişkin metinlerle beraber “-mIş”ı geçmiş zamanı işaretleyen bir ek olarak değil; tahmin, inanç, söylenti gibi farklı anlamlar ileten bir ek olarak görme fırsatına sahiptir. Benzer şekilde öğrencilerin de bir metin oluşturması beklenmektedir. Öğrencilerin yazma etkinliğiyle “-mIş” biçimbiriminin geçmiş zaman harici kanıtsallık işlevlerine ilişkin becerilerini geliştirmesi bakımından faydalı olduğu düşünülmektedir.

Yabancılar İçin Türkçe 2 ders kitabında Tablo 1’de görüldüğü üzere yalnızca 1. Ünite “-ImIş” biçimbirimi ele alınmıştır. 1. Ünite “İş Dünyası”nın ilk bölümünde karşımıza gereklilik kipi (rivayet kipi) başlıklarıyla çıkmaktadır. Şekil 7’de verilen dilbilgisi tablolarında gereklilik kipi “-mAlI”ndan sonra gelen “-ImIş” biçimbiriminin “Zaman Eki” başlığı ile verilmeyip herhangi bir başlık altında da ele alınmadığı dikkat çekmiştir.

GEREKLİLİK Rivayet Kipi					-mEllymİş (-mElİ -mİst)	
Adıl	Eylem	-	Gereklilik	?	Kipi Eki	Örnekler
ben	gel	-ma	-malı/meli	mi	-ymış -im/-im	(Ben) bu derse daha çok çalışmalıymışım.
sen	çalış	-me		mi	-ymış -sin/-sin	Öğretmen söyledi. Sen de bizimle gelmeliymişsin.
o	kullan				-	(O) Bu işi yapmamalı mıymış?
biz	konuş				-iz/-iz	(Biz) sınavda sözlük kullanmamalı mıymışız?
siz	yap				-siniz/-siniz	(Siz) burada yüksek sesle konuşmamalıymışınız.
onlar	oku				(-lar/-ler)	Onlar da okumalıları mı?

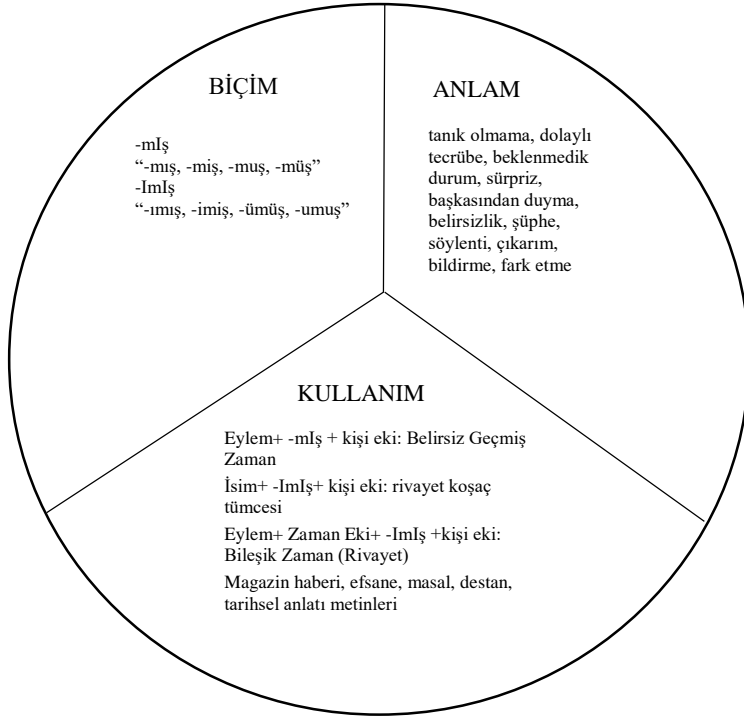
Şekil 7. Yeni Hitit YİT Orta 2 “Gereklilik Kipi (Rivayet Kipi)” (s. 8)

Gereklilik (Rivayet) kipi tablosunda verilen “Ben bu derse daha çok çalışmalıymışım, Bizimle gelmeliymişsin, Burada yüksek sesle konuşmamalıymışsınız, Bu işi yapmamalı mıymış?” örneklerinden “-ImIş” biçimbiriminin cümlelere sonradan fark etme, başkasından duyma, aktarma anlamları kattığını kavraması beklenmektedir. Öğrencilere kısa bağlamlar içerisinde sunulacak örneklerin bu anlamları kavramasında yardımcı olabileceği düşünülmektedir. Sayfa 8’de tabloları takiben verilen “3. Tamamlayalım” etkinliğinde boşlukların “-mAlI ve -mAllymIş” eklerinden biriyle doldurulması gerekmektedir. “3. Tamamlayalım” etkinliğinde verilen “Ne kadar güzel bir tablo bu! Sen bankacı değil, ressam olmalıymışsın; Biletlerimizi almak için uçağın kalkışından iki saat önce havaalanında olmalıymışız; Hakan bizimle sinemaya geleliyormuş. Doktora gitmeliymiş” cümlelerinde “-mAllymIş” kullanımına rastlanmaktadır. Gereklilik kipi (rivayet) dilbilgisi konusuyla ilgili öğrencilere yalnızca bu etkinlikte sunulmuştur. Öğrencilerin “-ImIş”ın cümleye yüklediği anlamları ya temel seviyede çok iyi pekiştirip burada da benzer bir mantık yürütmesi gerekmektedir ya da verilen sayılı örnekle pekiştirmesi gerekmektedir.

Yeni Hitit YİT 2 ders kitabında “-İmiş” biçimbirimleri verilen dilbilgisi tablosunda görüldüğü üzere zaman eki olarak adlandırılmamış, doğrudan dilbilgisel bir açıklama sunulmasa da ilgili biçimbirimlerin kanıtsallık işlevlerinin kısıtlı bağlam içerisinde sunulduğu görülmektedir.

Yeni Hitit YİT 3 ders kitabında Rivayet kipi başlığı herhangi bir önhazırlık çalışması konulmadan doğrudan dilbilgisi tablosu ile formülize edilmiş halde öğrenciye sunulmuştur. Rivayet eki olarak kategorize edilen “-İmiş” biçimbirimi zaman eklerine eklenmesiyle “Çok eskiden insanlar kuşları kullanarak haberleşiyormuş; Doktoruma göre daha çok spor yapmalıymışım; Öğretmenin söyledi, hiç ders çalışmıyormuşsun; Uzmanların söylediğine göre gelecekte yüzlerce katlı gökdelenlerde yaşayacaktıymız.” örneklerinde olduğu gibi başkasından duyma, aktarma, farkına varma anlamlarını yansıtmaktadır. Burada “-İmiş” ekinin zaman bakımından geçmiş zaman özelliği taşımadığı, yansız olduğu görülmektedir. Sayfa 12’de verilen “10.Tamamlayalım” etkinliğinde verilen örneklerde yine “-İmiş” biçimbiriminin zaman bakımından yansız olduğu görülmektedir. Birbirinden bağımsız verilen cümlelerden “Güya beni arayacakmış da cep telefonunun şarjı bittiği için arayamamış.” cümlesinde *arayacakmış* kelimesindeki “-İmiş” inanmama anlamı katmaktadır. “Ah, keşke biletleri dün alsaymışız, gördün mü bak hiç yer kalmamış” pişmanlık, sitem; “Duyduğum kadarıyla dilekçeler bir hafta içinde imzalanıyormuş.” söylenti; “Anlattıklarına bakılırsa zavallı kadın kocasından uzun zamandır şiddet görüyormuş.” başkasından duyma, aktarma; “Gazetelerde çarşaf çarşaf haberleri çıktı. Meğer o meşhur barın altında kumarhane işletiyormuş.” şaşırma anlamlarına işaret etmektedir.

Yeni Hitit YİT 1, 2 ve 3 ders kitaplarında “-miş” ve “-İmiş” biçimbirimlerinin işlendiği üniteler biçim, anlam ve kullanım bakımından incelendiğinde aşağıdaki sema oluşturulmuştur.

Ŗekil 8. Yeni Hitit YİT seti ders kitaplarındaki “-mIş” ve “-ImIş” biçimbirimlerinin biçim, anlam ve kullanım boyutlarında incelenmesi

Yukarıdaki şema sırayla yorumlandığında “-mIş” biçimbiriminin isim veya eylem kök ve gövdelerine eklendiği görülür. İsim soylularda “İsim+ -ImIş + kişi eki”, eylem kök ve gövdelerinde “Eylem+ -mIş + kişi eki” şeklinde yapılanmaktadır. “-mIş” biçimbirimi eklendiği sözcüğün ses uyumuna uygun olarak biçim değiştirmektedir. Bu varyantlar biçim kategorisi altında gösterilen “-mIş, -mIş, -muş, -müş” ve bu şemada “-mIş” ile beraber alınan zaman bakımından yansız “-ImIş” biçimbirimi “-(ı)mIş, -(ı)mIş, -(u)müş, -(ü)müş” den oluşmaktadır.

“-mIş” ve “-ImIş” biçimbirimleri incelenen *Yeni Hitit YİT* setinde belirsiz geçmiş zaman, rivayet koşaç tümcesi, rivayet bileşik zaman başlıklarıyla ele alınmış geçmişte tamamlanmış, konuşurun tanık olmadığı ancak gerçekteŝtiđini aktardığı olay ve durumları ifade etmektedir. “-mIş” ve “-ImIş” biçimbirimlerinin belirtilen Türkçe öğretim seti ders kitaplarındaki alıştırmalarında konuşurun tanık olmadığı, bir başkasından duyduğu ya da öğrendiği, aktardığı, gerçek dışı bir durumu, hayali ve isteği yansıttığı, ironi, şaşkınlık, bildirme, belirsizlik, sonradan fark etme, şüphe, söylenti ve çıkarım anlamlarını işaretlediği görülmüştür.

İlgili biçimbirimlerin dilde nerede ve ne zaman kullanıldığıyla ilgilenen kullanım başlığı altında ise magazin haberlerine, efsane, masal ve destan gibi olağanüstü olay ve varlıkların konu olduğu anlatı türlerine ve tarihsel anlatı metinlerinin sunuşuna yer verilmiştir. Ancak kitaplarda “-mİş” ve “-Imİş” biçimbirimlerinin yalnızca zaman ve rivayet kipi başlıklarıyla ele alınması öğrencinin yukarıda belirtilen anlamlardan birçoğunu kapsayan kanıtsallık işlevine dair açık bir bilgi ve keşfedebileceği yeterli bağlamsal sunuma sahip olmadığı düşünülmektedir.

Yedi İklim Yabancılar İçin Türkçe

Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti, Yunus Emre Enstitüsü tarafından ders kitapları, çalışma kitapları, öğretmen kılavuz kitapları, dinleme kitapçıkları ve ses CD’lerinden oluşmaktadır. Diller için Avrupa Ortak Başvuru Metnindeki düzeyler ve temel alanların göz önüne alınarak hazırlandığı belirtilen sette A1, A2, B1, B2, C1 ve C2 olmak üzere altı farklı set bulunmaktadır. Her setin bir ders kitabı, çalışma kitabı, ses CD’si ve dinleme metinlerinden oluşan içeriği bulunmaktadır.

Tablo 2. Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti Ders Kitaplarındaki “-mİş” ve “-Imİş” biçimbirimlerinin ünitelere dağılımı

Kitap	Ünite	“-mİş” ve “-Imİş” biçimbirimlerinin dahil olduğu dilbilgisi konuları
A2	1. Ünite: Zaman – Mekan	1.A. Geçmiş, Şimdi, Gelecek Belirsiz Geçmiş Zaman (-mİş)
B2	2. Ünite: Değerlerimiz	2. C. Komşuluk Bütün zamanların rivayeti

Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti’nin ikinci kitabı olan A2 kitabında yalnızca “-mİş” biçimbirimi ele alınmıştır. Tablo 2’de görüldüğü üzere 1. Ünite “Belirsiz Geçmiş Zaman” konusu ele alınmaktadır.

Sayfa 14’te “7. Okuyalım” etkinliğinde üç kişi ile ilgili biyografik bilgiler “-DI” biçimbirimiyle öğrenciye sunulmuştur, “9. Yeniden yazalım” etkinliğinde biyografik bilgilerin “-mİş” biçimbirimiyle yazılması istenmiştir. Belirsiz geçmiş zaman ya da aktarma işlevine dair herhangi bir dilbilgisel açıklama yapılmamış, öğrenciye zamanın biçimsel formu ile ilgili yalnızca ses uyumuna bağlı varyantları gösterilmiştir.

7. Okuyalım.
Üç Önemli İnsan

Mustafa Kutlu
1947'de Erzurum'da doğdu. Liseyi Erzurum'da okudu. Liseliden sonra Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesine girdi. 1968 yılında bu üniversitenin Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü tamamladı. Üniversiteden sonra bir süre edebiyat öğretmeniliği yaptı. Öğretmenlikten ayrıldıktan sonra Derinlik yayınlarda çalışmaya başladı. Mustafa Kutlu, Türk edebiyatının önemli hikâye yazarlarından.

Kırac
17 Haziran 1972 tarihinde Kahramanmaraş'ta dünyaya geldi. 1982 yılında ailesiyle birlikte İstanbul'a yerleşti. İlk, orta ve lise öğrenimini İstanbul'da tamamladı. Liselenden sonra Marmara Üniversitesinde okudu. 1998 yılı mayıs ayında ilk albümünü hazırladı. Kırac, 2005 yılında "Bir İstanbul Masalı" adlı dizinin müziği ile "En İyi Müzik Ödülü"nü kazandı.

Arda Turan
30 Ocak 1987 tarihinde İstanbul'da dünyaya geldi. 9 yaşında futbola başladı. 12 yaşında Fenerbahçe'ye transfer oldu. 2011-2012 sezonunda Atletico Madrid takımına transfer oldu. Arda Turan millî takımın da formasını giymektedir.

a-i	→	mış
e-i	→	miş
o-u	→	muş
ö-ü	→	müştü

9. Yeniden yazalım.

1. Arda Turan, 1987 yılında dünyaya geldi.
2. Mustafa Kutlu liseden sonra Edebiyat Fakültesine girdi.
3. Kırac, Marmara Üniversitesinde okudu.
4. Kırac, 1998'de ilk albümünü hazırladı.
5. Arda Turan, 9 yaşında futbola başladı.
6. Mustafa Kutlu bir süre öğretmenlik yaptı.

1. Arda Turan 1987 yılında dünyaya gelmiş.
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____

Şekil 9. Yedi İklim Türkçe A2 “7. Okuyalım” ve “9. Yeniden yazalım” (s. 14)

Öğrenci Şekil 9’da verilen “9. Yeniden yazalım” etkinliğinde verilen “Arda Turan, 1987 yılında dünyaya geldi; Mustafa Kutlu liseden sonra Edebiyat Fakültesine girdi; Kırac Marmara Üniversitesinde okudu.” örnek cümlelerindeki gibi biyografik bilgileri “-mİş” biçim birimiyle yeniden yazarken “Arda Turan, 1987 yılında dünyaya gelmiş (birinden duyduğuma göre, bir kaynaktan öğrendiğime göre)” örneğinde olduğu gibi başka bir kaynaktan alınan bilginin aktarıldığını sezebilir. Sayfa 18’de verilen “4. Cümleleri okuyalım, farklarını söyleyelim.” etkinliğinde bir önceki okuma parçasıyla ilgili verilen “-DI” biçim birimiyle yazılmış isim soylu yükleme sahip cümleler ile aynı cümlelerin “-Imİş” ile yazılması arasındaki farkın sorgulanması istenmiştir. “Nuh’un Gemisi Ağrı Dağı’nda ymış, Yaren’in fikri çok komikmiş, Ressam üç haftadır kayıpmış” gibi örneklerin geçmiş zaman anlamı yansıtmadığı, “-Imİş” in zaman bakımından yansız olduğu görülebilir.

Bu etkinliğin öğrenciye aynı örnek cümle üzerinden karşılaştırma yapma imkanı sunması, “-Imİş” ile yazılmış cümlelerin ilettiği başka bir kaynaktan öğrenilen bilgi, başkasından duyma, söylenti gibi anlamları görebilmeleri açısından yararlı olabileceği düşünülmektedir. Benzer şekilde “5. Okuyalım, sıralayalım.” *Ağrı Dağı Efsanesi (İki Bacı)* başlıklı “-mİş” biçim birimiyle yazılmış okuma parçasında öğrenciye ilgili biçim biriminin efsane, destan gibi geçmişten beri süregelen, genellikle olağanüstü varlıkları ve olayları konu edinen gerçek dışı anlatılarda kullanıldığı bilgisi sezdirilmektedir. Öğrencilerin efsanenin sonunda olay örgüsüne göre verilen cümleleri sıralamaları istenmektedir.

Bir sonraki “6. Masal yazalım.” yönergeli etkinlikte ise yine benzer bir anlatı türü olarak öğrencilerin masal yazması istenmiştir. Bu etkinlikle birlikte öğrenciye hayali durumlardan oluşan, çoğunlukla insan, hayvan ve doğüstü varlıkların başından geçen olağanüstü olayları anlatan edebi tür masalın anlatım biçimi olarak “-mış”ın kullanımı sunulmaktadır. Öğrenci için belirli edebi türlerle örnekler verilmesi “-mış” biçimbiriminin kullanım alanlarını görme fırsatı oluşturmaktadır.

Yedi İklim Türkçe Seti B2 kitabında Tablo 2’de görüldüğü üzere 2. Ünite Değerlerimiz’de “-mış” biçimbirimi “Tüm zamanların rivayeti” başlığı ile ele alınmıştır. Tüm zamanların rivayeti başlığı ünite içerisinde herhangi bir dilbilgisi tablosuyla ya da yapının nasıl kurulduğuna dair biçimsel bir gösterimle verilmemiştir. Sayfa 51’de verilen “4. İnceleyelim, tamamlayalım.” etkinliğinde verilen her boşluk doldurma için bir örnek cümle sunulmuştur. Öğrencinin buna bakarak örneğin altında verilen cümleleri uygun zamanda “-mış” biçimbirimi ile çekimlemesi gerekmektedir. Ancak verilen örneklerin bağlam içerisinde olmaması nedeniyle birden fazla anlam yorumlamasına sebep olabileceği düşünülmektedir.

4. İnceleyelim, tamamlayalım.

1. Ona yardım etseydin ödevlerini zamanında **bitirirmiş**.
O hafta sonları balığa çıkmaya bayıl.....
2. Her akşam müzik dinlemeliymiş, müziksiz **yapamazmış**.
Her sabah spor yap....., yoksa kendine gelememiş.
3. Her gün yirmi bardak çay **içermiş**.
Günde en az on saat uyu.....
4. Günde altı saat ders **çalışıyormuş**.
Eskiden her akşam kitap oku.....
5. Önümüzdeki ay ülkesine **dönecekmış**.
Bulaşıkları o yıka.....

Şekil 10. Yedi İklim Türkçe B2 “4. İnceleyelim, tamamlayalım.” (s. 51)

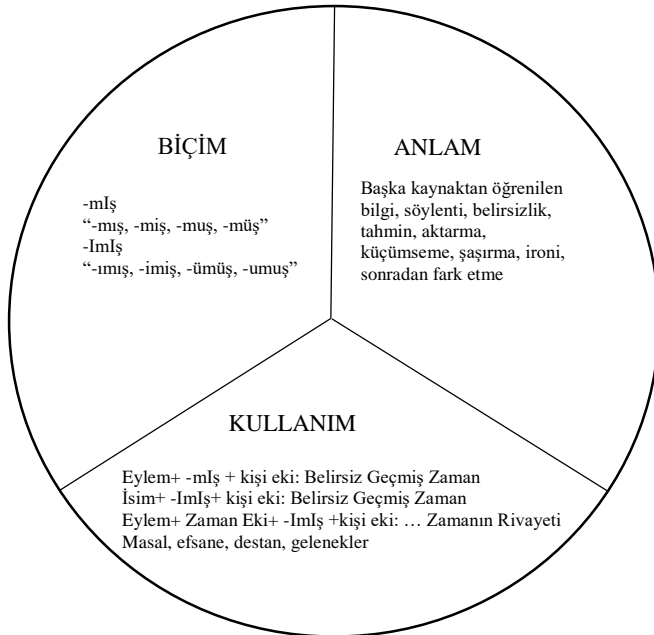
(1) numaralı “Ona yardım etseydin ödevlerini zamanında bitirirmiş.” örneğinde konuşur bu cümleyi ironik bir bakışla, küçümseme anlamında söylemiş olabilir ya da konuşurun duyduğu cümleyi aktardığı anlamı çıkarılabilir ancak hemen altında verilen ve önceki örnekteki gibi geniş zamanın rivayetiyle tamamlaması gereken “O hafta sonları balığa çıkmaya bayılırmış.” cümlesi için aynı anlamı taşıdığını söylemek için bağlam yeterli değildir. Bu cümlede “bayılırmış” ile verilen anlamın bir başkasından duyduğuma göre, öğrendiğime göre anlamlarını işaret ettiği düşünülmektedir. (2) numaralı “Her sabah spor yaparmış, yoksa kendine gelememiş.” örneğinde ise iki farklı bakıştan söz etmek mümkündür:

- a. Her sabah spor yaparmış, yoksa kendine gelemezmiş(!) (küçümseme)
 b. Her sabah spor yaparmış, yoksa kendine gelemezmiş. (Duyduğuma göre)

(3) numaralı “Her gün yirmi bardak çay içermiş.” cümlesinde de benzer olarak konuşur bu cümleyle şaşırma anlamı ya da bildirme anlamı verebilir. (4) numaralı “Günde dört saat ders çalışıyormuş.” cümlesi kullanıldığı bağlama göre inanmama, bildirme, şaşırma, aktarma anlamları taşıyabilir. (5) numaralı “Önümüzdeki ay ülkesine dönecekmiş.” cümlesinde ise söylenti, bildirme, beklenmedik bir durum ya da sürpriz anlamları verilebilmektedir.

Öğrencilerin önceki seviyelerdeki ders kitaplarındaki zaman konularını öğrendiği ve “-Imış” biçimbirimi eklendiği zaman farklı edimsel anlamlar kazanabileceğinin farkında olduğu varsayılmaktadır. Bu bakımdan cümlelerin bağlamdan uzak, izole cümleler halinde sunulması yerine bağlantılı bir bağlam içerisinde verilmesinin öğrencinin algılamasını kolaylaştıracağı düşünülmektedir.

İncelenen Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti A2 ve B2 seviye ders kitaplarındaki “-mİş” ve “-Imİş” biçimbirimlerinin biçim, anlam ve kullanım boyutlarına ilişkin tespitlere Şekil 11’de yer verilmiştir.

Şekil 11. Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti ders kitaplarındaki “-mİş” ve “-Imİş” biçimbirimlerinin biçim, anlam ve kullanım boyutlarında incelenmesi

Yukarıdaki şema sırayla yorumlandığında “-mİş” biçimbiriminin isim veya eylem kök ve gövdelerine eklendiği görülür. İsim soylularda “İsim+ -Imİş + kişi eki”, eylem kök ve gövdelerinde “Eylem+ -mİş + kişi eki” şeklinde yapılanmaktadır. “-mİş” biçimbirimi eklendiği sözcüğün ses uyumuna uygun olarak biçim değiştirmektedir. Bu varyantlar biçim kategorisi altında gösterilen “-mİş, -mİş, -muş, -müş” ve bu şemada “-mİş” ile beraber alınan zaman bakımından yansız “-Imİş” biçimbirimi “-ımış, -imiş, -umuş, -ümüş” den oluşmaktadır. Ancak incelenen *Yedi İklim Türkçe* setinde “-Imİş” ın zaman bakımından yansız olduğuna dair bir bilgi sunulmayıp belirsiz geçmiş zaman başlığı altında ele alınmıştır.

“-mİş” ve “-Imİş” biçimbirimleri birden fazla anlama sahiptir. Öğretim setinde “Belirsiz Geçmiş Zaman” ve “... Zamanın Rivayeti” başlıkları, geçmişte tamamlanmış, konuşurun tanık olmadığı ancak farklı bilgi kaynaklarından aldığı bilgi ile gerçekleştiğini aktardığı olay ve durumları ifade etmektedir. Biçimbirimlerin belirtilen Türkçe öğretim seti ders kitaplarındaki alıştırmalarında konuşurun tanık olmadığı, bir başkasından duyduğu ya da öğrendiği, aktardığı, ironi, küçümseme, şaşkınlık, belirsizlik, sonradan fark etme, söylenti anlamlarını işaretlediği görülmüştür.

İlgili biçimbirimlerin dilde nerede ve ne zaman kullanıldığıyla ilgilenen kullanım başlığı altında ise masal, efsane ve destan gibi doğaüstü olayları konu alan anlatılar, geçmişten günümüze aktarılan geleneklerin anlatımına yer verilmiştir.

Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti'nde açık bir dilbilgisi öğretimi yapılmaması, yalnızca biçimsel özelliklere odaklanılmaması alıştırmaları daha bütüncül bağlamlarda anlam ve kullanım bakımından çeşitli örneklerle görme fırsatı oluşturmuştur. Yabancı dil olarak Türkçe öğrencilerinin birçoğunun ana dillerinde belirli ve belirsiz geçmiş zaman ayrımı ve dilbilgisel kanıtsallık işaretleyicilerinin bulunmamasının bu biçimbirimin öğrenilmesini zorlaştırdığı düşünülmektedir. Öğrencilere ilgili biçimbirimin farklı anlamsal alanlarının etkinliklerle yansıtıldığı düşünülse de örneğin “-mİş” ın görme duyusu hariç koklama, tatma, işitme ve hissetme gibi diğer duyuşsal algılarla deneyimlenmiş durumları da işaretlediğine dair örnekler sunulmamıştır. Bu açıdan *Yedi İklim Türkçe* genel olarak değerlendirildiğinde “-mİş” ve “-Imİş” biçimbirimlerinin kanıtsallık işlevine yönelik anlam ve kullanım boyutlarının bu özellikleri de kapsayacak etkinliklerle desteklenmesi, kanıtsallık işlevlerinin yansıtıldığı etkinliklerin sayısının artırılabilceği düşünülmektedir.

Sonuç

Kanıtsallık, konuşurun önermesinde iddia ettiği bilginin kaynağına ve türüne ilişkin kanıtlarını ortaya koymaktadır. Konuşur, önermesini bilgi kaynağının dolaylılığına bağlı olarak işaretlemektedir. Bilginin kaynağı, konuşurun içerisinde bulunduğu ve deneyimlediği doğrudan durumları ya da seziler, duyular ve çıkarımlar aracılığıyla elde ettiği dolaylı durumları göstermektedir.

Zaman, görünüş ve kip gibi ayrı bir dilbilgisi kategorisi olarak değerlendirilen kanıtsallığın öğretiminin ele alındığı çalışmada, dilbilgisel yapıların öğretiminin öğrencilerin dili uygun iletişim ortamlarında etkili olarak kullanabilmeleri için önemli bir yere sahip olduğu düşünülmektedir. Dilbilgisi öğretiminde yabancı dil öğrenenlerin öğrenim sürecine eşlik eden temel kaynağın ders kitapları olduğu düşünülmektedir. Öğrenim sürecinin en büyük yardımcılarından biri olan ders kitaplarının içeriğinin tasarlanmasında dilbilgisi öğretiminin yeri alanyazında tartışmalı konulardan biridir.

Dilin yapılarını ve dilbilgisel kurallarını bilmenin dili iletişim aracı olarak kullanmak için yeterli olmadığı düşünülmektedir. Dili iletişim aracı olarak kullanabilmek için bir dilsel yapının ne anlam ifade ettiğini bilmenin ve yapıları doğru kullanmanın da önemli bir yere sahip olduğu görüşü benimsenmektedir. Yabancı dil öğretiminde dilin temel işlevi yazılı ve sözlü iletişim kurmak olarak kabul edildiğinde dilbilgisel yapıların bağlam içerisinde işlevsel olarak öğretilmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir.

Kuramsal bilgiler ışığında incelenen setler dilbilgisi öğretimi ve çalışmanın odak noktası kanıtsallık kategorisinin kavratılmasına yönelik etkinlikler bazında karşılaştırıldığında seviyelere göre farklılık gösterdiği düşünülmektedir. *Yeni Hitit YİT* seti genel olarak değerlendirildiğinde etkinliklerin açık bir dilbilgisi öğretimini benimsemesi dolayısıyla yapı odaklı ve bağlamdan uzak olduğu görülmektedir. Özellikle temel seviyede verilen karmaşık dilbilgisi konularının öğrenci tarafından anlamlandırılabilmesi için örneklerin bağlam içerisinde ve gerçek iletişim ortamında karşılaşılabileceği durumlardan örneklendirilmesinin yararlı olabileceği düşünülmektedir. *Yedi İklim Türkçe* seti genel olarak değerlendirildiğinde ise iletişimsel yaklaşıma uygun olarak daha örtük bir dilbilgisi öğretimi anlayışına sahip olduğu, etkinliklerin bu anlayışa paralel olarak ilgili biçimbirimlerin anlam ve kullanımına da önem gösterdiği söylenebilmektedir. Bu çerçevede öğrencilerin örneklerde gerçek iletişim ortamında karşılaşılabileceği durumları görmesinin anlamlandırma sürecini kolaylaştıracağı düşünülmektedir.

Yeni Hitit YİT 1, 2 ve 3 ders kitaplarında incelenen ünitelerde ilgili biçimbirimlerin kanıtsallık işlevlerine dair göze çarpan anlamlar tanık olmama, dolaylı olarak tecrübe etme, başkasından duyma, belirsizlik, şüphe, söylenti,

aktarma, çıkarım, sonradan fark etme, beklenmedik durum olarak tespit edilmiştir.

Yedi İklim Türkçe A2 ve B2 ders kitaplarında incelenen ünitelerde ilgili biçimbirimlerin kanıtsallık işlevlerine dair göze çarpan anlamlar başka bir kaynaktan öğrenme, söylenti, belirsizlik, tahmin, aktarma, küçümseme, şaşırma, ironi ve sonradan fark etme olarak tespit edilmiştir.

Yeni Hitit YIT ve *Yedi İklim Türkçe* setlerinin incelemesi sonucunda öğrencilerin etkinlikleri tamamlarken biçimbirimlerin yapısal özelliklerini, işlevlerini ve anlamına dair bilgileri kendilerinin keşfetmesinin yararlı olduğu sonucuna varılmıştır. Yabancı dil olarak Türkçe öğretme amacıyla hazırlanan kitaplarda öğrenciye sunulan etkinliklerin öncelikle anlam ve işleve, sonrasında kullanıma odaklanması, en son olarak yapının kendisine odaklanmasının öğrencinin ilgili biçimbirimlerin cümledeki varlığı ve yokluğu arasındaki farkı sezmesine yardımcı olabileceği görüşü hakimdir. Bu bağlamda yabancı dil olarak Türkçe öğretimi amacıyla geliştirilecek öğretim malzemelerinin içeriğinin işlevsel ve yapısal özelliklere bağlı olarak iletişimi ön planda tutacak şekilde hazırlanması gerektiği görülmektedir. İlgili öğretim setlerinin ders malzemesi olarak kullanıldığı sınıflarda “-mış” ve “-İmiş” biçimbirimlerinin kanıtsallık işlevlerinin her biri için ayrı bir bağlam örneği hazırlanarak öğrenciye sunmanın öğrenim sürecine destek olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Aikhenvald, A. Y. (2004). *Evidentiality*. Oxford University Press.
- Aksan, D. (1997). *Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksu-Koç, A. (2000). Some Aspects of the Acquisition of Evidentials in Turkish. L. Johanson and B. Utas (Ed.), *Evidentials: Turkic, Iranian and Neighbouring Language* içinde (ss. 15-28). The USA: De Gruyter Mouton.
- Aksu-Koç, A., Ögel-Balaban, H. ve Alp, İ. E. (2009). Evidentials and Source Knowledge in Turkish. T. Matsui & S. A. Fitneva (Ed.), *Evidentiality: A Window into Language and Cognitive Development* içinde (ss. 13-28). the USA: Wiley.
- Aksu-Koç, A. ve Slobin, D. I. (1986). A Psychological Account of the Development and Use of Evidentials in Turkish. W. Chafe & J. Nichols (Ed.), *Evidentiality: The Linguistic Coding of Epistemology* içinde (ss. 159-167). the USA: Ablex.
- Aksu-Koç, A. A. ve Slobin, D. I. (1982). Tense, Aspect and Modality in the Use of the Turkish Evidential. P. J. Hopper (Ed.), *Tense Aspect: Between Semantics and Pragmatics* içinde (ss. 185-200). the Netherlands: Benjamins.
- Aslan Demir, S. (2013). Türkmencede Kanıtsallık/Evidensiyellik. *Leyla Karahanlı Armağanı* (Kolektif) içinde (ss. 409-419). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Bacanlı, E. (2008). Türkiye Türkçesindeki –miş Ekinin Dolaylılık ve Dolaylılık-Dışı Kullanımlarında Zamansal Atıf. *bilig*, (44), 1-24.

- Başutku, S., Kaya, S. ve Tomak, E. (2016). Macaristan'da Türkçe Öğretimi, Karşılaşılan Güçlükler ve Çözüm Önerileri. H. Develi, Ş. Ateş, Ş. Çobanoğlu, M. Balcı, İ. Gültekin, N. Temur, R. Ademi, M. Kurt, İ. Erdem, H. Karatay, D. Melanlıoğlu, O. Mert, S. Bilav ve M. Ülker (Ed.), *Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Yöntem ve Uygulamalar* içinde (C. 2, ss. 169-209). İstanbul: Kültür Sanat Basımevi.
- Bosnalı, S. ve Kahraman, C. (2017). Türkçe ve Japoncada Kanıtsallık. *Söylem Filoloji Dergisi*, 2(2), 293-313.
- Cinque, G. (2001). A Note on Mood, Modality, Tense and Aspect Affixes in Turkish. E. Erguvanlı-Taylan (Ed.) *The Verb in Turkish* içinde (ss. 47-59). the Netherlands: Benjamins.
- Csató, É. Á. (2000). Turkish Mış- and İmiş- Items: Dimensions of a Functional Analysis. L. Johanson and B. Utas (Ed.), *Evidentials: Turkic, Iranian and Neighbouring Language* içinde (ss. 29-43). the USA: De Gruyter Mouton.
- Çangal, Ö. ve Hattatıoğlu, A. (2016). Bosna-Hersek'te Türkçe Öğretimi, Karşılaşılan Güçlükler ve Çözüm Önerileri. H. Develi, Ş. Ateş, Ş. Çobanoğlu, M. Balcı, İ. Gültekin, N. Temur, R. Ademi, M. Kurt, İ. Erdem, H. Karatay, D. Melanlıoğlu, O. Mert, S. Bilav ve M. Ülker (Ed.), *Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Yöntem ve Uygulamalar* içinde (C. 2, ss. 71-112). İstanbul: Kültür Sanat Basımevi.
- Demir, N. (2012). Türkçede Evidensiyel. *bilig*, (62), 97-118.
- Durmuş, M. (2013). *Yabancılarla Türkçe Öğretimi*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Faller, M. (2002). *Semantics and Pragmatics of Evidentials in Cuzco Quechua* (Basılmamış Doktora Tezi). Stanford University, the USA.
- Göksel, A. ve Kerslake, C. (2005). *Turkish: A Comprehensive Grammar*. London: Routledge.
- Gül, D. (2010). *Tanıtıcılığın Durum Anlambilimsel Sunumu: Türkçede Tanıt Türleri* (Basılmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Johanson, L. (2000). Turkic Indirectives. L. Johanson ve B. Utas, (Ed.), *Evidentials: Turkic, Iranian and Neighbouring Language* içinde (ss. 61-87). the USA: De Gruyter Mouton.
- Johanson, L. (2003). Evidentiality in Turkic. A. Y. Aikhenvald ve R. M. W. Dixon (Ed.), *Studies in Evidentiality* içinde (ss. 273-290). the Netherlands: Benjamins.
- Johanson, L. (2006). Indirective Sentence Types. *Turkic Language*, 10, 72-87.
- Kaili, H. ve Çeltek, A. (2012). On the Teaching of –miş to Foreign Learners of Turkish. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 2012, 1-23.
- Larsen-Freeman, D. (2001). Teaching Grammar. M. Celce-Murcia (Ed.), *Teaching English as a Second or Foreign Language*. Heinle&Heinle Thomson Learning.
- Matsui, T. ve Fitneva, S. A. (2009). Knowing How We Know: Evidentiality and Cognitive Development. T. Matsui ve S. A. Fitneva (Ed.), *Evidentiality: A Window into Language and Cognitive Development* içinde (ss. 1-11). The USA: Wiley.

- Özmen Veld, N. (2006). Anlamsal ve Edimsel Düzlemde Türkçede Tanıtsallık. *Mersin Üniversitesi Dil ve Edebiyat Dergisi*, 3(2), 00-00.
- Sargın, M. (2014). Türkçede Verilen Bilginin Kaynağına İlişkin Tutumu Belirten Dilsel Düzenekler. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(16), 366-393.
- Willet, T. (1988). A Cross-Linguistic Survey of the Grammaticization of Evidentiality. *Studies in Language*, 12(1), 51-97.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (8. bs.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yörüsün, S., Kardaş, D. M. ve Erdoğan, T. (2016). Kosova’da Türkçe Öğretimi, Karşılaşılan Güçlükler ve Çözüm Önerileri. H. Develi, Ş. Ateş, Ş. Çobanoğlu, M. Balcı, İ. Gültekin, N. Temur, R. Ademi, M. Kurt, İ. Erdem, H. Karatay, D. Melanlıoğlu, O. Mert, S. Bilav ve M. Ülker (Ed.), *Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Yöntem ve Uygulamalar* içinde (C. 2, ss. 143-167). İstanbul: Kültür Sanat Basımevi.

